

Svět a člověk

Patočka kdysi napsal (in: *Přirozený svět jako filosofický problém*, Praha 1970, s. 168): „Neexistuje pozice ducha nad světem, která by zároveň nebyla pozicí ve světě.“ Tato formulace je málo výstižná, mj. také proto, že je vnitřně rozporná. Přísně logicky vzato by bylo možno z ní odvodit, že ona „pozice nad světem“ je *eo ipso* zdánlivá, že je pouhým klamem, neboť ve skutečnosti jde vždy o pozici „ve světě“. Samozřejmě tato formulace vystihuje také něco pravdivého, totiž že člověk je nitrosvětelná bytost a že se nikdy nemůže cele postavit mimo svět. Ale kdyby to měla být celá pravda, plná pravda, znamenalo by to nutně, že o „světě“ vlastně vůbec nemůžeme mluvit (protože ani my bychom se přece nemohli jakkoliv ke světu vztáhnout). Člověk, který by se nemohl vztáhnout ke světu jako k celku, by vlastně nebyl ještě člověkem, jak jej chápeme, a jeho „svět“ by se nutně musel redukovat na pouhé „osvětí“ (v němž by byl nepřekročitelně uzavřen). Tím by ovšem padla také ona zmiňovaná „pozice ducha“, která spočívá v tom, že se otvírá otevřenosti světa. To, co je pro člověka (a pro pozici ducha) výsostně charakteristické, je v oné staré Patočkově formulaci vynecháno, opomenuto: tím, že člověk zaujme „pozici ducha nad světem“, nerozšiřuje pouze své dosavadní osvětí (takže by se ono „nad světem“ stalo pouhým zdáním), nýbrž skutečně dosavadní osvětí překračuje a vstupuje do jakéhosi nového „prostoru a času“, který dosud žádnou součástí ani složkou jeho dosavadního „osvětí“ nebyl. Platí sice pak i nadále, že se nevymyká onomu novému světu, do něhož vstoupil, takže jeho nová pozice je opravdu pozicí ve světě, ale je pozicí v novém světě, zatímco ono původní „osvětí“ bylo prolomeno. A nejen to: také onen nový svět je v zásadě možno překročit, vykročit z něho ven, ale zase jen tak, že vstoupíme do nového světa (a přijmeme jeho pravidla, nebo lépe – s Rádem řečeno – jeho „býti má“) a staneme se jeho obyvateli. Tak – máme-li to trochu zkonkrétnit či učinit srozumitelnějším – „svět“ (resp. prostředí) fyziologických procesů je už na rovině FYSIS překročeno ustavením subjektivity (jak ji můžeme sledovat u vyšších tvorů, zvířat i ptáků), subjektivita (jakožto uzavřená soukromá sféra) je překročena do světa intersubjektivit, do světa „dorozumívacích znamení“, a pak to nejvýznamnější překročení do světa „slova“ (řeči, LOGU – ne v řeckém, ale obecném smyslu, přičemž první fáze, pokud víme, je období života v mýtu). To, že všichni žijeme (a myslíme) ve světě řeči, je skutečností, není to žádné zdání, žádná nezdůvodněná, neoprávněná pretence. Zajisté tento život v řeči, ve slovu je životem „ve světě“ (ve světě řeči, slova), ale právě tento život ve vyšším světě nám dovoluje distanci vůči původnímu světu (či osvětí), který slovem ovládnut nebyl, a tedy je životem „nad světem“, ovšem nad jiným, tím původním, starším světem. A ovšem tím to zdaleka nekončí: život ve světě řeči se vždy konkretizuje jako život (a myšlení) v určitém jazyce. A když se naučíme žít a myslet v druhém jazyce, získáme alespoň v jisté míře (odpovídající naší zabydlenosti v onom druhém jazyce) odstup od jazyka prvního (tzv. mateřského) a jsme schopni pobývat ve dvojím světě jazyka – neboli: jsme schopni pobývat ve světě řeči dvojím způsobem. A ani tu ještě nejsme u konce. S vynálezem pojmovosti a zejména s konstitucí tzv. intencionálních předmětů jsme schopni alespoň v jistém smyslu a v jistých ohledech (v mysli) pobývat ve světě myšlenkových modelů (např. eukleidovské geometrie), ale také ve světě biologickém (samozřejmě v distanci k němu za pomoci nejrůznějších taxonomií) tak, že mu rozumíme lépe, než to bylo až dosud možné, protože právě z distance a odstupu. A posléze můžeme ještě poukázat na rozhodující moment pravosti a pravdivosti (správnosti, oprávněnosti, ospravedlnosti, spravedlnosti, práva atd.), kterému když porozumíme, dostaneme příležitost se orientovat novým způsobem ve světě, který jsme vtáhli do světa řeči, slova, LOGU. To vše nesmí být zapomenuto a ani nesmí zůstat nevysloveno.

(Písek, 980308-1.)